

УДК 378.14.015.62
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2021-96-11

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИХ КОЛЕДЖІВ

Трофімчук Наталія Володимирівна,
аспірантка кафедри суспільних дисциплін

Національний університет водного господарства та природокористування
nataliatrofimcuk66@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9597-1293

У статті обґрунтовано, що поняття екологічної культури студентів є одним з одним з найвагоміших пріоритетів сучасної професійної підготовки у коледжах, що передбачає належне оволодіння системою наукових знань та практичних навичок, ціннісних орієнтирів та поведінкових і діяльнісних імперативів, які засвідчують відповідальне ставлення до соціально-природного середовища та здатність гармонійної взаємодії з ним. Процес формування екологічної культури органічно вписаний у контекст навчання, виховання та розвитку особистості, що здійснюється відповідно до положень Концепції екологічної освіти.

Дослідження здійснено на засадах інтегративного підходу. Його методологічною основою є загальнонаукові методи наукового пізнання, фундаментальні положення екологічної економіки, концепції сталого розвитку та екологічної етики.

Відповідно до мети та завдань дослідження виокремлено наступні компоненти екологічної культури студентів економіко-гуманітарних та інженерних коледжів: когнітивний, аксіологічний, гуманістичний та діяльнісний. Розкрито, що когнітивний компонент виявляє здатність людини до стратегічного мислення. Він містить екологічне цілепокладання і тісно пов'язане із ним поняття стратегічного прогнозування, що передбачає когнітивну мобілізацію психічних ресурсів на основі осмислення екологічних ризиків і помилок та попередження екологічних катастроф.

Підкреслено, що важливість аксіологічного компонента визначається тим, що екологія людини нині є актуальною стадією сучасного гуманізму, представленого системою світоглядних пріоритетів і смислів, визнанням цінності людини як цілості (мікрокосму), духовності як важеля трансформації масової поведінки людей з орієнтацією на реалізацію ідей сталого розвитку і коеволюційного майбутнього. Доведено, що діяльнісний компонент характеризує включення особистості у сферу взаємодії з природою, її екологоорієнтовану діяльність, спрямовану на захист та відновлення природних ресурсів відповідно до рівня сформованих знань та наявних цінностей.

Резюмовано, що виокремлені компоненти екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів передбачають трансформацію загальних форм об'єктивної культурної реальності в індивідуальне багатство особистості студента, а його творчого потенціалу – у конструктивну актуалізацію загальнокультурних надбань.

Ключові слова: екологічна культура, когнітивний компонент, аксіологічний компонент, гуманістичний компонент, діяльнісний компонент.

THE COMPONENT STRUCTURE OF ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS OF THE STUDENTS OF THE COLLEGES OF HUMANITIES AND ECONOMICS

Trofimcuk Nataliia Volodymyrivna,
Postgraduate Student at the Department of Public Disciplines
National University of Water Management and Natural Management
nataliatrofimcuk66@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9597-1293

The article is substantiated, that the concept of environmental culture of students is one of the most important priorities of modern training in colleges, which provides for a proper mastery of the system of scientific knowledge and practical skills, value landmarks and behavioral and activity imperatives that certify the responsible attitude towards the socio-natural environment. and the ability of harmonious interaction with it. The process of formation of ecological culture is organically inscribed in the context of training, education and personality development, which is carried out in accordance with the provisions of the concept of environmental education.

The research is carried out on the principle of integrative approach. Its methodological basis is the generaloretical methods of scientific knowledge, the fundamental provisions of the ecological economy, the concept of sustainable development and environmental ethics.

According to the purpose and objectives of the study, the following components of the ecological culture of students of economic and humanitarian and engineering colleges are distinguished: cognitive, axiological, humanistic and activity. It is revealed that the cognitive component detects human ability to strategic thinking. It contains environmental purposes and closely linked by the concept of strategic forecasting, which provides for cognitive mobilization of mental resources on the basis of comprehension of environmental risks and errors and prevention of environmental disasters.

It is emphasized that the importance of an axiological component is determined by the fact that human ecology is now an urgent stage of modern humanism, represented by the system of ideological priorities and meanings, recognition of the value of man as integrity (microcosm), spirituality as a lever of transformation of human mass behavior with orientation to the implementation of sustainable development ideas and a co-evolutionary future. It is proved that the activity component characterizes the inclusion of a person in the sphere of interaction with nature, its ecological-oriented activity aimed at protecting and restoring natural resources in accordance with the level of knowledge and existing values.

Summated that the distinguished components of the ecological culture of students of economic and humanitarian colleges provide for the transformation of the general forms of objective cultural reality into the individual richness of the student's personality, and his creative potential - in the constructive actualization of general cultural achievements.

Key words: *ecological culture, cognitive component, axiological component, humanistic component, activity component.*

Вступ. Сформованість екологічної культури студентів є одним з одним з найвагоміших пріоритетів сучасної професійної підготовки у коледжах, що передбачає належне оволодіння системою наукових знань та практичних навичок, ціннісних орієнтирів та поведінкових і діяльнісних імперативів, які засвідчують відповідальне ставлення до соціально-природного середовища та здатність гармонійної взаємодії з ним. Нині як ніколи оприявила себе глобальна екологічна криза, подолання якої вимагає особливих інтелектуальних, вольових, духовних та матеріальних ресурсів, і передусім людських. Саме від людини та її культурної свідомості нині залежить доля світу, позаяк екологічна криза породжена антропологічною кризою. Екологічна культура у такому розумінні є чинником глибинних особистісних трансформацій, тому з'ясувати компонентну структуру екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів постає першорядною проблемою сучасної професійної освіти.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Процес формування екологічної культури є невід'ємною складовою навчання, виховання та розвитку особистості, що здійснюється відповідно до положень Концепції екологічної освіти, згідно з якою екологічна культура являє собою вищий рівень екологічного світогляду, що забезпечує відчуття особистісної цілісності та соціальної визначеності і засвідчує відповідність власного образу людини її життєвому покликанню. Експлікація компонентної структури екологічної культури вписана у розлогий теоретично-пошуковий контекст, репрезентований як творчістю відомих зарубіжних дослідників Ю. Габермаса (Y. Habermas), Д. Жоделе (D. Jodelet), Т. Парсонса (T. Parsons), В. Франкла (V. Frankl), Е. Фромма (E. Fromm), К. Ясперса

(K. Jaspers), Ш. Шварца (S. Schwartz), так і багатьох вітчизняних мислителів (Л. Виговський, Т. Виговська, В. Гончарук, С. Дерябо, Д. Коробков, Н. Мамедов, Т. Пузир, Л. Фенчак та ін.). Так, на думку Н. Мамедова, проблема сформованості екологічної культури відсилає нас до таких традиційних питань як сутність культури, механізми соціалізації індивіда, шляхи вдосконалення освітнього процесу та екологічної відповідальності особистості. Потреба реалізації безпечного екологічного розвитку завжди пов'язана з необхідністю оволодіння новими знаннями, новими технологіями та нормами поведінки, які водночас є нормами нової екологічної культури. І в цьому сенсі культура постає як норма й ідеал, що накладає «екологічно доцільні обмеження на шляхах людського егоїзму» (Мамедов, 1996: 4). Розглядаючи екологічну культуру як значиме у соціальному плані новоутворення, Д. Коробков пов'язує її сформованість із зрілістю екологічної свідомості, «оволодінням певною сумою екологічних знань, які є базою цілеспрямованої екологічної діяльності, що заснована на ціннісному ставленні до природи» (Коробков, 2008: 5). Таку ж позицію відстоюють Л. Виговський та Т. Виговська, котрі переконують, що «в умовах глобальної екологічної кризи актуальною є проблема формування і підвищення зрілості екологічної свідомості особистості» (Виговський, Виговська, 2019: 35), яка стає стрижнем екологічної культури. У розумінні С. Дерябо екологічна свідомість являє собою «сукупність екологічних уявлень людини, існуючого ставлення до природи, а також відповідних стратегій і технологій взаємодії з нею» (Дерябо, 1996: 11).

На думку В. Ігнатової, ядром екологічної культури є екологічний світогляд, що сприяє інтеграції природничо-наукового та гуманітарного знання для інтенсифікації еколо-

гічного потенціалу змісту освіти і дозволяє виділити у досліджуваному феномені чотири основних компоненти, а саме: пізнавальний, ціннісно-нормативний, морально-моральнісний та чуттєво-вольовий, які «фокусують у собі усі без винятку елементи понятійної культурної матриці і відображають ціннісне ставлення до світу, постаючи як орієнтація, що спонукає і скеровує екологічно обґрунтовану поведінку і діяльність у соціоприродній сфері» (Игнатова, 1999). Однією із форм реалізації екологічного світогляду і основою способу організації екологічно обґрунтованої діяльності дослідниця вважає екологічне мислення. Його характеристиками вона називає: вірогідність, здатність моделювати екологічні процеси, передбачати їх розвиток, приймати екологічно виправдані рішення (Игнатова, 1999).

Аналізуючи психолого-педагогічні та методичні розвідки у площині екологічного навчання та виховання, В. Гончарук робить висновок про те, що сформованість екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки визначається п'ятьма взаємопов'язаними компонентами, до яких дослідник відносить: мотиваційний, що охоплює сферу інтересів, потреб, мотивів, бажання здійснювати екологічне виховання учнів та проводити з ними природоохоронну діяльність, змістовий, у контексті якого виняткового пріоритету набувають екологічні знання у сфері теоретичної і прикладної екології та інтелектуальний розвиток, позначений здатністю оперувати цими знаннями, процесуальний, що визначається здатністю реалізовувати навчально-виховний процес, спрямовуючи його на екологічне виховання учнів та використовуючи різні способи здійснення екологічної діяльності, опираючись на різноманітні (у тому числі інноваційні) методи і технології навчання на уроках із природничих дисциплін, креативно-діяльнісний, позначений здатністю до творчої імпровізації та експромту, використанням нетрадиційних підходів до організації навчально-виховного процесу та позакласної діяльності, спрямованої на формування екологічної культури особистості; вмінням творчо вирішувати будь-які екологічні ситуації та рефлексивний, що передбачає власну активність та залучення учнів до природоохоронної діяльності; сформованість рефлексивної позиції тощо (Гончарук, 2017).

Піднімаючи проблему сформованості екологічної культури майбутніх техніків-екологів у процесі професійної підготовки в коледжах, Т. Пузир розкриває роль таких компонентів екологічної культури, як моти-

ваційний, ціннісний, знаннєвий, операційно-діяльнісний, особистісний, вважаючи їх необхідним складником професійного становлення студента (Пузир, 2016). Водночас Л. Фенчак у структурі екологічної культури майбутніх спеціалістів аграрних коледжів вважає найбільш вмотивованим вибір таких компонентів, як потребнісно-мотиваційний, що містить інтереси, потреби, мотиви, прагнення до екологічної діяльності у аграрному виробництві; інтелектуальний, заснований на екологічних знаннях та уміннях, екологічних судженнях та переконаннях, поінформованості щодо сучасної екологічної ситуації у сільськогосподарському виробництві тощо та професійно-діяльнісний, що охоплює собою екологічні дії в умовах аграрного виробництва) (Фенчак, 2006).

Експліковані нами підходи дозволяють виробити власну дослідницьку платформу з метою реалізації поставленої мети – експлікації компонентної структури екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів

Методологія та методи. Дослідження здійснюється на засадах інтегративного підходу. Його методологічною основою є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, фундаментальні положення екологічної економіки, концепції сталого розвитку та екологічної етики. У ньому також використані методи системно-структурного, когнітивного, культурологічного та порівняльного аналізу, принципів об'єктивності, системності та причинності.

Результати та дискусії.

Відповідно до мети та завдань нашого дослідження вважаємо за доцільне виокремити наступні компоненти екологічної культури студентів економіко-гуманітарних та інженерних коледжів: когнітивний, аксіологічний, гуманістичний та діяльнісний. **Когнітивний компонент** знаменує пізнавальні здатності щодо оволодіння сукупністю екологічних знань і уявлень у системі «Людина – суспільство – природа». Важливим фактором пізнавального процесу є здійснення когнітивної репрезентації просторового оточення. Зауважимо, що поняття «когнітивна репрезентація» актуалізується у когнітивній науці як гіпотетичний внутрішній символ, що представляє зовнішню реальність (Morgan, 2014), а також мисленнєвий процес, що використовує гіпотетичний образ як формальну систему для явного визначення певних об'єктів чи типів інформації. У цьому процесі людині відведена роль істоти, яка мислить і є складною системою контурів зворотнього зв'язку, що потребує постійної підтримки у зв'язку із зміною параметрів середовища. У цьому

плані доцільно звернутися до дефініції соціальної репрезентації Д. Жоделе: «Категорія соціальної репрезентації являє собою специфічну форму пізнання, а саме: знання здорового смислу, зміст, функції і відтворення яких соціально зумовлені. У більш широкому плані соціальні уявлення – це властивості звичайного буденного практичного мислення, скеровані на освоєння та осмислення соціального, матеріального та ідеального оточення. Соціальна детермінованість самого процесу предствалення визначена контекстом та умовами виникнення, каналами циркуляції й, урешті, функціями, що впливають із взаємодії зі світом та іншими людьми» (Jodelet, 1984). Змістом такої взаємодії, згідно з А. Леонтьєвим, в найбільш інтегрованій формі стає образ світу як певне особистісне утворення (Леонтьєв, 1983), що постає цілісною, багаторівневою системою уявлень людини про світ та своє місце у ньому. На думку С. Смирнова, особлива роль образу світу як інтегрального утворення особистості полягає у його прогностичності, позаяк утримує в собі у вираженому чи прихованому вигляді прогноз на віддалене майбутнє, на чому, власне, й вибудовуються стратегії людини (Смирнов, 2001). Як вважає Б. Братусь, вивчаючи образ світу суб'єктів освітнього процесу, необхідно брати до уваги передусім той факт, що у складних формах активності будь-який суб'єкт керується не так засобами досягнення предмета власних потреб, як самим цілісним образом нового життя, у контекст якого цей предмет має бути включеним. Тут дослідник відстежує закономірності смислопородження, відповідно до яких «смисли життя породжуються живим образом майбутнього, яке освітлює і животворить теперішнє» (Братусь, 1997: 14), що має концептуально важливе значення для проблеми культурного становлення, в тому числі екологічного.

Таким чином, постаючи як інтегральна можливість випереджуючого відображення, створення мисленнєвих конструкцій, передбачення можливих подій та їх наслідків, прийняття екологічно виправданих рішень, їх планування та здійснення, когнітивний компонент виявляє здатність людини до стратегічного мислення. Воно містить екологічне цілепокладання і тісно пов'язане із поняттям стратегічного прогнозування, що передбачає когнітивну мобілізацію психічних ресурсів на основі осмислення екологічних ризиків і помилок та попередження екологічних катастроф. В усіх своїх можливих проявах стратегічне мислення позначене інтенсивними процесами інформатизації та глобаліза-

ції і є неабияким ресурсом та екологічною цінністю сучасного суспільства. Виразною очевидністю на сьогодні можна вважати те, що сучасна екологічна свідомість – це безумовний продукт соціокультурного середовища. Продуковані ним поняття та розуміння екологічного простору, екологічних уявлень та проблем захисту довкілля, формування екологічної позиції стають нині запорукою позитивної екоідентифікації. У такому контексті професійна освіта стає сприятливим середовищем для формування зважених екологічних переконань та особистісного самотворення.

Аксіологічний компонент (з грецької *axios* – цінність і *logos* – слово, поняття) екологічної культури студентів економіко-гуманітарних та інженерних коледжів базується на категорії цінності і відіграє у її структурі одну з головних ролей. Цей компонент виділяли С. Алексєєв, Т. Баранова, Э. Гірусов, І. Зверев, Г. Костецька, Ю. Кузнецова, В. Ніколіна, Т. Южакова та інші вчені. Поняття «цінність» центрує теоретичний пошук відомих зарубіжних дослідників Ю. Габермаса (Y. Habermas), Т. Парсонса (T. Parsons), В. Франкла (V. Frankl), Е. Фромма (E. Fromm), К. Ясперса (K. Jaspers) та інших науковців. Теорії цінностей присвячує окреме дослідження М. Каган, у якого цінність постає внутрішнім, емоційно освоєним людиною орієнтиром її діяльності, її власною духовною інтенцією (Каган, 1997: 164). Культурологічна теорія мислителя передбачає розуміння культури як такої, що містить досвід репродуктивної і творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу та людей і «не обмежує любов і дружбу тільки людськими взаєминами, але поширює їх на все середовище людського буття: і природне, і речове» (Каган, 1997: 112), адже «людина, на відміну від тварини, навчається і у філогенезі, і в онтогенезі не лише використовувати природу, але й любити її і поважати» (Каган, 1997: 112). У системі цінностей М. Кагана екологічна і ноосферна свідомість постають як злиття з духовними основами буття і розширення енергії совісті, яку знаменує Любов. У А. Здравомислова світ цінностей репрезентує власне культура, а також ідеали, принципи, моральні норми, потреби, інтереси, тобто все, що складає духовну діяльність індивіда (Здравомыслов, 1996). У тому, що цінностей не можна навчитися, їх можна тільки пережити, переконує В. Франкл, оскільки «пошук життєвого сенсу та цінностей може спричинити радше внутрішню напругу, аніж внутрішню рівновагу. Однак саме ця напруга є необхідною умовою психічного

здоров'я» (Франкл, 2000: 114). Система цінностей забезпечує осмисленість людського життя. Так, В. Франкл визначає три основні типи цінностей: цінності творчості, що проявляються у продуктивних творчих актах; цінності переживання, свідченням яких є схилення перед творами мистецтва та природою; цінності відношення, що допомагають знайти та реалізувати сенс власного життя (Франкл, 2000: 21). Дефіцитарні (гомеостатичні) і буттєві (цінності саморозвитку) аналізує А. Маслоу (Маслоу, 1999), М. Рокич – термінальні й інструментальні (Методика М. Рокича, 2007), а В. Зінченко (Зінченко, 2002) освітні цінності.

Важливість аксіологічного компонента визначається тим, що саме від нього залежить розвиток екологічної свідомості, що охоплює норми та цінності як набуток не тільки окремої людини, а й соціальних груп, які стають ключем розуміння культури і проявляються на різних її рівнях у формі соціальних норм, звичаїв та традицій. Як вважає Ш. Шварц, цінності – це «мотиваційний конструкт, що стосується визначених людьми цілей» (Schwartz, 2005). На думку вченого, формуючи моделі поведінки, цінності «трансформують проблеми довкілля у дещо суб'єктивно значиме для людини» (Schwartz, 2005). Відтак, саме мотиваційно забарвлені цілі, а не сума набутих знань та умінь, стають запорукою успішної професійної діяльності. Теорія цінностей Ш. Шварца передбачає відповідність ключових цінностей певному мотиваційному типу, До них, зокрема, належено: потреби індивідів як біологічних організмів; те, що необхідне для координації соціальної взаємодії та виживання соціальної групи; універсалізм, мотиваційною основою якого є розуміння, терпимість, захист благополуччя; мир, краса, єднання з природою, широта мислення, соціальна справедливість, рівність, мирне співіснування, внутрішня гармонія, здоровий глузд, мудрість, доброта (тракується як кореспондуюча цінність), що зумовлюють екологічну поведінку.

Базуючись на результатах багатьох досліджень, І. Шмельова наголошує на важливості цінностей у формуванні скерованості свідомості і поведінки та їх перевагу над знаннями про довкілля (Шмелева, 2005). У структурі екологічного світогляду цінності виконують нормативно-регулятивну функцію, детермінуючи імперативи й орієнтації її поведінки у соціальному та природному середовищі. На сьогодні розв'язання проблеми формування екологічної культури неможливе без належної ціннісної екоплатформи, вибудованої на духовно-мораль-

нісних засадах взаємовідносин людини і довкілля. Належить пам'ятати, що криза цінностей інформаційного суспільства, яке висуває на передній план суспільного розвитку інформатизацію світу та споживацьке ставлення до природи неодмінно приводить до екологічної та культурної кризи. А відтак рівень розвитку екологічної культури нині може вважатися барометром соціального та природного комфорту.

Гуманістичний компонент екологічної культури студентів економіко-гуманітарних та інженерних коледжів органічно вписаний у загальну понятійну матрицю екологічної освіти, в основу якої покладено принципи гуманізму, науковості, неперервності, наскрізності та систематичності. Визначені у Концепції екологічної освіти в Україні стратегічні напрямки і тактичні завдання розвитку визнають пріоритет гуманістичного принципу у формуванні поколінь з новою екологічною культурою та новим екологічним світоглядом. Гуманістичний потенціал екологічної культури та освіти актуалізує створена в Україні Міжнародна академія гуманізації освіти, друкованим органом якої є журнал «Гуманізація освіти». Важливо підкреслити, що гуманістична педагогіка сьогодні ставить особливий наголос не на традиційних освітніх моделях, а висуває у центр пошуку внутрішній світ особистості, її прагнення та інтереси. Цей пошук пов'язаний передусім з іменами А. Маслоу, К. Роджерса, Е. Фромма, а у новітньому психолого-педагогічному дискурсі – з іменами Б. Ананьєва, А. Бодальова, Л. Божович, Б. Гершунського. Проблема гуманістичного виміру культури та освіти центрує пошук О. Андрійчук, Г. Балла, І. Беха, В. Кременя, О. Лямової, І. Манохи, В. Моргуна, А. Горелова, І. Зверева, А. Кисельова, В. Ніколіної, І. Титова тощо.

Так, у праці «Екологія людини і гуманізм» А. Кисельов обґрунтовує тезу про екологічну проблему як одну із центральних ланок глобалістики і як домінуючу сучасного світогляду (Киселев, 2005). На думку дослідника, тільки цілісність людини з її духовно-моральнісними устремліннями може забезпечити розвиток екологічної культури, позаяк екологія людини нині є важливою стадією сучасного гуманізму, представленого системою світоглядних пріоритетів і смислів, визнанням цінності людини як цілісності (мікрокосму), духовності як важеля трансформації масової поведінки людей з орієнтацією на реалізацію ідей сталого розвитку і коеволюційного майбутнього. До головних завдань оновленого гуманізму в умовах пограниччя,

переломності, пороговості буття дослідник відносить обов'язок збереження власної антропної ідентичності. «Екологія людини нині стає фокусом науково-філософської картини світу і набуває особливого значення...» (Киселев, 2005: 4), – зазначає автор. Ці думки перегукуються зі словами Л. Василенка про те, що сучасна екологія сформувала абсолютно відмінний погляд на гуманізм, позаяк поставила мету розкрити смисл існування людини у Всесвіті і Всесвіту – у людині або через людину. Відповідно, людина у планетарних засягах – це духовне осереддя природного світу, що покликане цей світ врятувати (Василенко, 1996). У такому контексті людина стає своєрідною точкою перетину екологічної та гуманістичної свідомості. Звідси впливає глибокий гуманістичний потенціал усіх можливих відносин людини з природою, де моральнісне ставлення до природи трансформується у моральнісне ставлення до самої людини.

Як зазначає Е. Гірусов, «екологічна культура вбирає в себе найкращі гуманістичні та екофільні традиції колишньої культури та надає їм новий імпульс розвитку, суттєво поширюючи та одночасно конкретизуючи гуманістичний сенс людських дій, тому що в їхню орбіту має бути включена не тільки сфера соціальних, але й природних явищ, що складають середовище людського життя. У зв'язку з цим екологічна культура являє собою більш високу та досконалу форму розвитку гуманізму в цілому» (Гірусов, 2004) На переконання дослідника, обов'язковою вимогою сучасного гуманізму має стати трансформація людини типу *homo sapiens* у новий тип *homo ecologus*. Недостатність сучасної людини, попри її розумність, на думку вченого, полягає у відсутності самозабезпечення, що властиво іншим живим організмам. Набувши такої якості – а це має стати недалекою перспективою – людина мусить змінитися, вона повинна трансформувати не тільки знання, а й цінності і стати кардинально іншою істотою. У кризових умовах природного дисбалансу дослідник віддає першість культурі, котрій відводить роль самозбереження людського суспільства в нову епоху, яка вимагає злиття логіки мислення із моральністю почуттів, що може запобігти руйнації середовища. Невипадково ця епоха отримує назву екологічної.

Діяльнісний компонент екологічної культури дозволяє інтегрувати пізнавальні, практичні та творчі навички, що охоплюють екологічні переконання, екологічні знання, а також готовність до екологічно доцільного освоєння довкілля та природоохорон-

ної діяльності в межах професійної компетентності людини та її особистісної позиції. На сьогодні важливо позбутися екологічної неграмотності, позаяк вона деформує людське суспільство і призводить екологічного дискомфорту. Йдеться про негативні впливи на природне середовище внаслідок промислових викидів, військової агресії, соціально-економічну нерівність та обмежений доступ до соціальних благ, використання біотехнологій тощо.

Усунути наявні прогалини у сфері екологічного просвітництва нині покликана достатньо сформована, аргументована і переконлива система теоретичних напрацювань, яка визначає параметри діяльнісного компонента екологічної культури і представлена іменами К. Абульханової-Славської, С. Рубінштейна, О. Бондаревської, Л. Мітіної, С. Логунової. Методологічною основою екологічно орієнтованого освітнього процесу є праці Я. Коменського, В. Сухомлинського, А. Макаренка, Ш. Амонашвілі, які націлюють на сприйняття екологічної культури як культури єднання людини з природним світом шляхом гармонійного злиття потреб людини з існуванням природного середовища та усвідомленням нею етичної та соціальної відповідальності за його стан. Важливим імперативом діяльнісного компонента є сприйняття екологічної культури як невід'ємного елемента особистісної культури, згідно з яким екологічна культура знаменує такий рівень свідомості, який стає не тільки рефлексивним, а й надійним діяльнісним регулятивом особистості, сформованим на основі прийняття абсолютної цінності життя, що задає перспективу переходу людини від «зосередженості на собі, на винятково своїх індивідуальних приватних проблемах до зосередженості на власних зв'язках зі світом, які визначають не тільки вплив світу на людину, а й вплив людини на світ» (Глазачев, 1998: 20). Прикметно, що екологічна діяльність виключає руйнівні способи взаємодії зі світом, а передбачає творчі і конструктивні на основі гармонізації на наукового пізнання закономірностей та законів природного розвитку. Тут очевидною стає практична інтеграція свідомості і світогляду, з якої впливає активна природозахисна позиція та цілеспрямована екологічна діяльність. Культурне природокористування так чи інакше має бути підпорядковане екологічним імперативам, природозахисним юридичним нормам, грамотній виробничій діяльності, сучасним науковим напрацюванням, метою яких є екологічна безпека людства у планетарних масштабах. Отже, діяльнісний компонент сформованості

екологічної культури характеризує включення особистості у сферу взаємодії з природою, її еколого орієнтовану діяльність, спрямовану на захист та відновлення природних ресурсів відповідно до рівня сформованих знань та наявних цінностей.

Висновки. Таким чином, виокремлені нами компоненти екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів (когнітивний, аксіологічний, гуманістичний та діяльнісний) передбачають трансформацію загальних форм об'єктивної культурної реальності в індивідуальне багатство особистості студента, а його творчого потенціалу – у конструктивну актуалізацію загальнокультурних надбань. Вони формують внутрішню платформу екологодоцільної поведінки та розмаїтих форм діяльності, кристалізують мотиваційну та аксіологічну сферу особистості студентів і відкривають перспективу їх культурного та професійного самовдосконалення. У цьому контексті компонентна структура екологічної культури постає інтегративною і відкритою для подальших досліджень системою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братусь Б.С. К проблеме человека в психологии. *Вопр. психол.* 1997. № 5. С. 3–19.
2. Василенко Л.И. Космизм и эволюционизм в русской религиозно-философской традиции. *Философия русского космизма*. Москва: Фонд «Новое тысячелетие», 1996. С. 290–301.
3. Виговський Л.А., Виговська Т.В. Екологічна свідомість як основа екологічної культури особистості. *Софія*. 2019. № 2. С. 35–38.
4. Гирусов Э.В. Гуманистический потенциал экологической культуры. URL: <http://www.gpntb.ru/win/interevents/crimea2004/197.pdf>
5. Глазачев С.Н. Экологическая культура учителя. Москва: Современный писатель, 1998. 432 с.
6. Гончарук В.В. Теоретичні основи формування екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2017. Вип. 267. С. 43–48.
7. Дерябо С.Д. Методологические проблемы становления и развития экологической психологии. *Психологический журнал*. 1996. № 6. С. 4–18.
8. Здравомыслов А. Г. Потребности, интересы, ценности. Москва: Политиздат, 1996. 223 с.
9. Зинченко В.П. Психологические основы педагогики. Москва: Гардарики, 2002. 431 с.
10. Игнатова В.А. Интегрированные учебные курсы как средство формирования экологической культуры учащихся: дис. ... д-ра пед. наук. Тюменский государственный университет, 1999. 388 с.
11. Каган М.С. Философская теория ценностей. Лекции. Санкт-Петербург: ТОО ТК Петрополис, 1997. 205 с.

12. Киселев А.И. Экология человека и гуманизм: дис. ... д-ра. филос. наук: Санкт-Петербургский государственный политехнический университет, 2005. 430 с.

13. Коробков С.Д. Формирование экологической культуры школьников в учреждении дополнительного образования: дис. ... к-та пед. наук: Саратовский государственный университет имени Н.Г. Чернышевского, 2008. 211 с.

14. Леонтьев А.Н. Образ мира. Избр. психологические произведения. В 2-х т. Т. II. Москва: Педагогика, 1983. С. 251–261

15. Мамедов Н.М. Культура, экология, образование. Москва: РЭФИА, 1996. 52 с.

16. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. Санкт-Петербург: Евразия, 1999. 478 с.

17. Методика М. Рокича. Психологические тесты для профессионалов / авт. Сост. Н.Ф. Гребень. Минск: Современ. шк., 2007. 496 с.

18. Пузир Т.М. Формування екологічної культури майбутніх техніків-екологів у процесі професійної підготовки в коледжах: дис. ... к-та пед. наук: Житомирський державний університет імені Івана Франка. 2016. 242.

19. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности. Москва: Академия, 2001. С. 48–50.

20. Фенчак Л.М. Формування екологічної культури студентів вищих аграрних навчальних закладів I-II рівнів акредитації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: Тернопільський педагогічний університет, 2006. 21 с.

21. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2000. 160 с.

22. Шмелева И.А. Ценности и профессиональная мотивация как одна из проблем психологического обеспечения образования для устойчивого развития. *Устойчивое развитие и экологический менеджмент: Материалы международной научно-практической конференции. 17-18 ноября 2005 г. СПб., 2005*. С. 243–251.

23. Jodelet D. Representation Sociale: Phenomenes, Concept Et Theorie. Moscovici S. (Ed.) *Psychologie Sociale*, P., 1984. P. 361–362.

24. Morgan, Alex (2014). «Representations Gone Mental» (PDF). *Synthese*. 191 (2): 213–44. doi: 10.1007/s11229-013-0328-7.

25. Schwartz S.H. Basic Human Values. Their Content and Structure across Countries. *Valores e comportamento nas organizacoes [Values and Behavior in Organizations]* / Ed. A. Tamayo, J.B. Porto. Brazil: Petropolis. Vozes 2005. P. 21–64.

REFERENCES

1. Bratus' B.S. (1997) K probleme cheloveka v psikhologii [To the problem of a person in psychology]. *Psychology issues*. no 5. pp. 3–19.
2. Vasilenko L.I. (1996) Kosmizm i evolyutsionizm v russkoy religiozno-filosofskoy traditsii [Cosmism and Evolutionism in the Russian Religious and Philosophical Tradition]. *Filosofiya russkogo kosmizma* [Philosophy of Russian cosmism]. Moscow: Fund "New Millennium" pp. 290–301. (in Russian).

3. Vyghovskiy L.A., Vyghovskaya T.V. (2019) Ekologichna svidomist' yak osnova ekologichnoyi kul'tury osobystosti [Ecological consciousness as the basis of ecological culture of the individual]. *Sofia*. no 2. pp. 35–38.
4. Girusov E.V. (2004) Gumanisticheskiy potentsial ekologicheskoy kul'tury [Humanistic potential of ecological culture]. Available at: URL: <http://www.gpntb.ru/win/interevents/crimea2004/197.pdf>
5. Glazachev S.N. (1998) *Ekologicheskaya kul'tura uchitelya* [Ecological culture of the teacher]. Moscow: Contemporary writer. 432 p.
6. Ghoncharuk V.V. (2017) Teoretychni osnovy formuvannya ekologichnoyi kul'tury majbutnikh uchyteliv pryrodnychikh special'nostey [Theoretical bases of formation of ecological culture of future teachers of natural specialties]. *Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Pedagogy, psychology, philosophy*. vol. 3. pp. 43–48.
7. Deryabo S.D. (1996) Metodologicheskie problemy stanovleniya i razvitiya ekologicheskoy psikhologii [Methodological problems of the formation and development of environmental psychology]. *Psychological journal*. No 6. pp. 4–18.
8. Zdravomyslov A. G. *Potrebnosti, interesy, tsennosti* (1996) [Needs, interests, values]. Moscow: Politizdat. 223 p. (in Russian).
9. Zinchenko V.P. (2002) *Psikhologicheskie osnovy pedagogiki* [Psychological foundations of pedagogy]. Moscow: Gardarika. 431 p. (in Russian).
10. Ignatova V.A. (1999) *Integrirovannye uchebnye kursy kak sredstvo formirovaniya ekologicheskoy kul'tury uchashchikhsya* [Integrated training courses as a means of forming the ecological culture of students] (PhD Thesis), Tyumen: Tyumen State University.
11. Kagan M.S. (1997) *Filosofskaya teoriya tsennostey. Lektsii*. [Philosophical theory of values. Lectures]. SPb: TOO TK Petropolis. 164 p. (in Russian).
12. Kiselev A.I. (2005) *Ekologiya cheloveka i gumanizm* [Human ecology and humanism] (PhD Thesis), St. Petersburg: St. Petersburg State Polytechnic University
13. Korobkov S.D. (2008) *Formirovanie ekologicheskoy kul'tury shkol'nikov v uchrezhdenii dopolnitel'nogo obrazovaniya* [Formation of the ecological culture of schoolchildren in the institution of additional education] (PhD Thesis), Saratov: Saratov State University.
14. Leont'ev A.N. (1983) *Obraz mira* [Izbr. psikhologicheskie proizvedeniya. V 2-kh t. T. II.]. *The image of the world* [Fav. psychological works]. Moscow: Pedagogy. pp. 251–261. (in Russian).
15. Mamedov N.M. (1996) *Kul'tura, ekologiya, obrazovanie* [Culture, ecology, education]. Moscow; REFIA. 52 p. (in Russian).
16. Maslou A. G. (1999) *Motivatsiya i lichnost'* [Motivation and personality]. St. Petersburg: Eurasia. 478 p. (in Russian).
17. Greben' N.F. (2007) *Metodika M. Rokicha. Psikhologicheskie testy dlya professionalov* [Methodology of M. Rokich. Psychological tests for professionals]. Minsk: Modern School. pp. 496 p. (in Russian).
18. Puzyr T.M. (2016) *Formuvannya ekologichnoyi kul'tury majbutnikh tekhniv-ekologiv u procesi profesijnogo pidgotovky v koledzhakh* [Formation of ecological culture of future technicians-ecologists in the course of professional preparation in colleges] (PhD Thesis), Zhytomyr; Zhytomyr State University named after Ivan Franko
19. Smirnov S.D. (2001) *Pedagogika i psikhologiya vysshogo obrazovaniya: ot deyatel'nosti k lichnosti* [Pedagogy and psychology of higher education: from activity to personality]. Moscow: Academy. pp. 48–50. (in Russian).
20. Fenchak L.M. (2006) *Formuvannya ekologichnoyi kul'tury studentiv vyshhykh aghrarnykh navchal'nykh zakladiv I-II rivniv akredytaciji* [Formation of ecological culture of students of higher agrarian educational institutions of I-II levels of accreditation] (PhD Thesis), Ternopil; Ternopil Pedagogical University
21. Frankl V. (2000) *Ljudyna u poshukakh spravzhnjogo ho sensu. Psykhologh u konctabory* [A man in search of true meaning. Psychologist in a concentration camp]. Family Leisure Club. 160 p, (in Ukrainian).
22. Shmeleva I.A. (2005) *Tsennosti i professional'naya motivatsiya kak odna iz problem psikhologicheskogo obespecheniya obrazovaniya dlya ustoychivogo razvitiya* [Values and professional motivation as one of the problems of psychological support of education for sustainable development]. Proceedings of the Sustainable Development and Environmental Management: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Russia, St. Petersburg, November 17-18). pp. 243–251
23. Jodelet D. (1984) *Representation Sociale: Phenomenes, Concept Et Theorie*. Moscovici S. (Ed.) *Psychologie Sociale*. pp. 361–362.
24. Morgan, Alex (2014). "Representations Gone Mental" (PDF). *Synthese*. 191 (2): 213–44. doi: 10.1007/s11229-013-0328-7.
25. Schwartz S.H. (2005) *Basic Human Values. Their Content and Structure across Countries*. Valores e comportamento nas organizacoes [Values and Behavior in Organizations]. Ed. A. Tamayo, J.B. Porto. Brazil: Petropolis. Vozes. Pp. 21–64.

Стаття надійшла до редакції 06.08.2021.
The article was received 06 August 2021.